

PALEO-AKTUEEL

NR 19 | 2008

Met de jaarlijkse uitgave van Paleo-aktueel
geven de medewerkers van het Groninger Instituut voor Archeologie
inzicht in een deel van het lopende onderzoek van het instituut

Vormgeving: Hannie Steegstra
Omslagontwerp: Coltsfootmedia, Noordwolde
Foto omslag: Aanzicht op achtersteven, kiel en overnaadse huid van scheepswrak NB 36
(archief Nieuw Land Erfgoed)

ISBN-9789077922460
ISSN 1572-6622

Website:
www.paleo-aktueel.nl

Adres van de redactie
Rijksuniversiteit Groningen
Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
Poststraat 6 9712 ER Groningen
tel. 050 363 6712 fax 050 363 6992
gia@rug.nl

Adres van de uitgever
Barkhuis Publishing
Zuurstukken 37 9761 KP Eelde
tel. 050 3080936 fax 050 3080934
info@barkhuis.nl www.barkhuis.nl

2008, Rijksuniversiteit Groningen, Groninger Instituut voor Archeologie /
University of Groningen, Groningen Institute of Archaeology

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen mits zij van een
duidelijke bronvermelding zijn voorzien. Inlichtingen: Groninger Instituut voor Archeologie

Paleo-aktueel 19

redactie

Jan Lanting
Martijn van Leusen
Daphne Maring-Van der Pers
Dick Stapert

Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
& Barkhuis
Groningen, 2008

In dit nummer: 1) Nederland, 2) Egypte, 3) Griekenland, 4) Italië, 5) De Krim, 6) Spitsbergen

In dit nummer: 1) Appingedam, 2) Delfzijl, 3) Dorkwerd, 4) Groningen, 5) Kroddeburen, 6) Noorderlaren, 7) Sellinger, 8) Warfhuizen, 9) Assen, 10) Emmen, 11) Emmerschans, 12) Swifterbant, 13) Oost-Flevoland, lokatie B36, 14) De Krim, 15) Rossum, 16) Steenwijkgebied, 17) Leusderheide, 18) Vechtgebied

Inhoud

Voorwoord	IX
M.J.L.TH. NIEKUS, J. BEUKER, L. JOHANSEN & D. STAPERT Een tweede 'Mander': een recentelijk ontdekt kampement van Neanderthalers (Dr.)	1
D. STAPERT, J. BEEN, J. BEUKER, L. JOHANSEN, M.J.L.TH. NIEKUS & P. WIERSMA Bladspitsen en andere middenpaleolithische vondsten rond het glaciële bekken van Steenwijk (Dr. en Ov.)	10
D. STAPERT & L. JOHANSEN Een bladspits met mogelijke sporen van schachting	20
D. STAPERT Kunstzinnige vingerwijzingen: sporen van paleolithische meisjes en jongens	29
P. CLEVERINGA, H. WOLDRING & H. DE WOLF Sterven op staande voet	39
E. DRENTH & M.J.L.TH. NIEKUS <i>Geröllkeulen</i> en <i>Spitzhauen</i> uit Nederland, in het bijzonder de provincie Drenthe	46
M.J.L.TH. NIEKUS Een studie naar de ontwikkeling van trapeziumvormige pijlbewapening tussen 8100 en 4100 BP	56
I.I.J.A.L.M. Devriendt De afgeronde vuurstenen artefacten van Swifterbant (Fl.). Vuurmakers, boren of toch iets anders?	66
I. WOLTINGE, L. JOHANSEN & D. STAPERT Vuurstenen met afgeronde uiteinden van Swifterbant (Fl.): vuurmakers?	71
A.L. VAN GIJN De interpretatie van gebruikssporen: de afgeronde stukken van Swifterbant (Fl.)	81
E. DRENTH Een afslag van rode Helgoland-vuursteen uit Emmen (Dr.)	88
M. DE WIT Onderzoek naar een urnenveld op de Rossumer es (Twente, Ov.)	94

H. FEIKEN IJzertijd-bewoning in een dynamisch landschap gevormd door Vecht en Angstel (Utr.)	102
R.P. EXALTUS & G.L.G.A. KORTEKAAS Prehistorische branden op Groningse kwelders	115
P. FLOHR & R.T.J. CAPPERS Akkers gearchiveerd in muren. Onderzoek naar Romeinse graanverbouw in Karanis (Egypte)	125
H.R. REINDERS De opgraving van het Huis met de Tobbe in Hellenistisch Halos	135
P.A.J. ATTEMA & T.C.A. DE HAAS Survey in de steppe: de eerste veldcampagne van het Džarylgač projekt (De Krim, Oekraïne)	142
H.A. GROENENDIJK De Hassebergril (Sellingen, Gr.) opnieuw bezocht	151
Y. BOEKEMA & H. WOLDRING Het palynologisch onderzoek van de Hassebergril (Sellingen, Gr.)	156
J.A.W. NICOLAY Een gouden pseudo-munthanger uit het Groningse terpengebied. De 9 ^e -eeuwse elite in beeld	161
J. SCHOKKER, H. WOLDRING, P. CLEVERINGA & J. WALLINGA Datering landschapsdegradatie te Messchenveld (Dr.)	168
H. WOLDRING, Y.R. NIESINK-VAN DER VEEN & P. CLEVERINGA Vegetatiehistorie van de onverveende pingo 'De Oorsprong' (Noordlaren, Gr.)	174
A.B.M. OVERMEER, A.F.L. VAN HOLK & H.R. REINDERS Een Scandinavische vrachtvaarder uit de Late Middeleeuwen?	184
W.A.B. VAN DER SANDEN & H. LUNING Kalverliefde in Kroddeburen (Gr.)?	194
C. TULP Een archeologische begeleiding bij de Nicolaïkerk te Appingedam (Gr.)	200
C. TULP De grachten rond borg Ringenum te Delfzijl (Gr.)	205

Y.I. AALDERS & L. HACQUEBORD	
Europese walvisvaarders en Russische jagers in Green Harbour, Spitsbergen	209
M. DALEMAN	
Graven op de Jodenkamp (Groningen)	215
J.J. DELVIGNE	
Van Giffen, Steenhuis en het toezicht bij de afgraving van de wierde van Dorkwerd (Gr.) in 1908	221

Voorwoord

Paleo-aktueel was altijd al een periodiek waarin een wijd scala van archeologische onderwerpen aan de orde kon worden gesteld. De bijdragen bestrijken een lange periode met geografisch ver uiteenliggende gebieden. Bovendien is Paleo-aktueel met ingang van dit nummer *full colour* geworden.

Een tiental artikelen is gewijd aan de steentijden. Deels is dit het gevolg van een sinds enkele jaren lopend succesvol survey-project in noordelijk Nederland, gericht op het Midden-Paleolithicum. De eerste bijdrage betreft een recent ontdekt kampement van de Neanderthalers in Drenthe waarover we nog wel meer zullen horen. Ook worden weer enkele bladspitsen beschreven, opvallende werktuigen van de laatste Neanderthalers. Verder geven in dit nummer jongpaleolithische jongeren middels handafdrukken *acte de présence*. Twee studies behandelen mesolithische voorwerpen: trapeziumvormige microlieten en curieuze rolsteenhamers. Meerdere vindplaatsen bij Swifterbant leverden vuurstenen artefacten met afgeronde uiteinden. Over de uiteenlopende interpretaties daarvan vindt u drie artikelen; in Paleo-aktueel 20 kunt u het vervolg van dit debat verwachten. Tenslotte wordt een bijlafslog van rode Helgoland-vuursteen uit het Neolithicum besproken.

Bijna net zoveel artikelen behandelen onderzoek in Nederland betreffende latere tijden. Zo wordt een deels opgegraven urnenveld in Rossum beschreven. Een reconstructie van het dynamische rivierlandschap van Vecht en Angstel verheldert de ijzertijdbewoning in dat gebied. In het voormalige kweldergebied bij Groningen hebben mensen in de ijzertijd mogelijk *fire stick farming* bedreven: het jaarlijks afbranden van de vegetatie om de gebruiksmogelijkheden van het land te verbeteren. Een middeleeuwse gouden hanger uit de omgeving van Warfhuizen wijst op het bestaan van elites. Een laatmiddeleeuws schip waarvan het wrak in de Noordoostpolder tevoorschijn kwam was vermoedelijk uit het Oostzeegebied afkomstig. De eerder in dit tijdschrift besproken skeletten van twee mensen en een koe te Kroddeburen worden opnieuw onder de loep genomen. Verder komen onderzoekingen van de Nicolaïkerk te Appingedam en de borg Ringenum te Delfzijl aan de orde, evenals de resultaten van een opgraving van een oude Israëlitische begraafplaats in de stad Groningen, de Jodenkamp. Tenslotte wordt een oude geschiedenis rond Van Giffen opgerakeld.

Ook buiten Nederland waren Groningse archeologen actief. Zo werd er wederom onderzoek verricht naar walvisvaarders op Spitsbergen. Van de stad Halos in Griekenland werd het zevende huis, van in totaal circa 1400, opgegraven. Een survey-project op de noordwestelijke Krim in de Oekraïne richt zich vooral op de Griekse kolonisatie in dat gebied.

De paleobotanici van het GIA waren bij meerdere projecten betrokken. Zo blijkt dat dennen hier nog lang voorkwamen na het einde van de laatste ijstijd. Een geulopvulling van de Hasseberggril, een fossiele beek in het voormalige Boertangerveen, werd pollenanalytisch onderzocht, evenals een onverveende pingo-ruïne bij Noordlaren. Ook het Messchenveld was weer onderwerp van onderzoek. Tenslotte wordt bericht over onderzoek in Karanis, Egypte, waarmee ook dit nummer weer een breed nationaal en internationaal overzicht aan onderzoek biedt.

De redactie

Europese walvisvaarders en Russische jagers in Green Harbour, Spitsbergen

Ypie Aalders¹ & Louwrens Hacquebord¹

In augustus 2007 is vanuit de Rijksuniversiteit Groningen een opgraving uitgevoerd van de overblijfselen van een 17^e-eeuws Europees walvisvaartstation en een 18^e-eeuws Russisch jachtstation in Green Harbour, Spitsbergen. De opgraving werd uitgevoerd in het kader van het internationale LASHIPA-project (Large Scale Historical exploitation of the Polar Areas). Dit project is opgezet met het doel om de geschiedenis van de exploitatie van de natuurlijke hulpbronnen in het poolgebied te bestuderen van de 17^e eeuw tot heden. De centrale vraagstellingen zijn: Waarom en onder welke economische omstandigheden werkten de commerciële ondernemingen in de poolgebieden? Wat was de rol van de nederzettingen/stations in de exploitatie-processen? Wat waren de economische resultaten van de exploitatie en wat waren de gevolgen van de activiteiten voor het milieu, de geopolitieke situatie en het internationaal recht?

Het onderzoeksproject concentreert zich op twee daartoe geselecteerde voorbeeldgebieden: Green Harbour op Spitsbergen en het Antarctisch schiereiland inclusief South Georgia. Beide gebieden zijn qua economische activiteiten goed met elkaar vergelijkbaar.

LASHIPA bestaat uit verschillende subprojecten. Het sub-project waar de opgraving te Kokerihamna op Spitsbergen deel van uitmaakt richt zich op de exploitatie van de natuurlijke hulpbronnen gedurende de pre-industriële periode. Doelstelling van dit onderzoek is het beschrijven van de wijze waarop mensen van twee totaal verschillende culturen, Europese walvisvaarders en Russi-

sche jagers, de natuurlijke hulpbronnen van Spitsbergen exploiteerden en zich aanpasten aan het leven en werken onder arctische omstandigheden. Een belangrijk aspect van het onderzoek betreft de bestudering van interculturele contacten tussen de Europese walvisvaarders en Russische jagers.

Walvisvaarders en Pomoren

Hoewel Spitsbergen is ontdekt door Willem Barents in 1596, is het Jonas Poole geweest die als eerste in zijn reisverslagen melding maakte van de enorme aantallen walrussen en walvissen. “*The whales lay so thick about the ship that some ran against our cables, some against the ship and some against the rudder*” (Conway, 1995). Naar aanleiding van zijn journalen stuurde de Engelse Muscovy company schepen naar Spitsbergen om walrussen te jagen voor het ivoor en om het spek van de gedode beesten tot olie te koken (Conway, 1995: 21). Echter, de jacht op walrussen was maar van korte duur omdat de walvissen, en dan met name de Groenlandse walvis, een veel aantrekkelijker doel vormden. In navolging van de Engelsen rustten de Nederlanders in 1612 ook schepen uit voor de walvisjacht bij Spitsbergen. Andere landen volgden het Engelse en Nederlandse voorbeeld en zo ontwikkelde zich in korte tijd een intensieve walvisvangst in de wateren van Spitsbergen waaraan verschillende landen deelnamen.

Aangezien traan gewonnen uit vers spek van betere kwaliteit is dan uit oud spek was het van belang het spek zo snel mogelijk na het doden van de walvis tot traan te koken. Om deze reden werden langs de gehele west-

kust van Spitsbergen traankokerijen opgericht. Sommige van deze traankokerijen ontwikkelden zich zelfs tot semi-permanente nederzettingen, zoals het Nederlandse walvisvaartstation Smeerenburg op Amsterdameiland.

Door veranderingen in het klimaat waardoor de ijsbedekking in de baaien langer stand hield verdwenen de walvisvaarders uit de baaien van Spitsbergen. De landstations waren nog slechts gedurende een korte periode bereikbaar waardoor het arbeidsseizoen te kort werd. De walvisvaarders waren gedwongen op een andere strategie over te gaan. Voortaan werden de gedode walvissen niet langer naar de landstations gebracht, maar langzij de schepen afgespekt waarbij het spek van de gedode beesten op het schip zelf werd verwerkt of in vaten mee naar het thuisland werd gebracht. Dit resulteerde echter in de productie van traan van een mindere kwaliteit dan dat van de traan die uit vers spek op Spitsbergen zelf was gekookt. Rond 1660 waren vrijwel alle landstations verlaten (Hacquebord, 1984: 36–37).

Hoewel de walvisvaartstations aan de kust niet langer in gebruik waren, kwamen de walvisvaarders nog regelmatig in de baaien van Spitsbergen, onder andere om hun doden te begraven, de schepen en het materiaal schoon te maken voor de thuisreis en om jacht te maken op rendier (Conway, 1995: 231; Elking, 1980: 31).

In de 18^e eeuw was op Spitsbergen een nieuwe groep jagers actief: de Pomoren. Zij waren gespecialiseerd in de arctische walrusjacht en zeilden in *lodyas* (eenvoudige zeilschepen) vanuit Noordwest Rusland naar Spitsbergen om jacht te maken op walrussen. In tegenstelling tot de Europese walvisvaarders exploiteerden de Russische jagers een veel breder scala aan natuurlijke hulpbronnen. De walrus, met name vanwege de waardevolle ivoren slag tanden, vormde het hoofddoel van de expeditie. Daarnaast jaagden de Pomoren op rendier, zeehond en pool-

vos voor pelzen, beluga voor de huid en olie en verzamelden ze het dons van eidereenden. Om de mooiste pelzen te verkrijgen overwinterden de Pomoren regelmatig op Spitsbergen.

Aan de jacht door Pomoren op Spitsbergen komt rond 1850 een einde, mede door de groeiende competitie van Noorse jagers. Op Spitsbergen waren in de 19^e eeuw Noorse jagers actief zoals onder andere blijkt uit de aanwezigheid van Noorse jagershutten, en bijvoorbeeld uit dagboeken van jagers zoals Daniel Nrls (Prestvold, 2003).

Green Harbour in historische bronnen

Een van de onderzoeksgebieden waar LASHIPA zich op richt is Green Harbour. Green Harbour is de eerste baai die men aantreft wanneer men vanaf de Atlantische Oceaan de enorme Isfjord (lengte van ca. 107 km) in vaart. De baai bevindt zich aan de zuidkant van de Isfjord, is zuid-zuidoostelijk gericht, en heeft een lengte van circa 16 kilometer. Geschreven bronnen verschaffen enig overzicht over de ontwikkeling van activiteiten in Green Harbour en het gebruik van de baai Kokerihamna door de eeuwen heen.

De ontdekker van de fjord, Jonas Poole, gaf hem de naam Green Haven vanwege de relatieve rijke vegetatie. Om dezelfde reden noemden de Nederlandse walvisvaarders de baai Groene Herberg. Engelse walvisvaarders daarentegen gebruikten de naam Green Harbour vaak voor de gehele Isfjord.

In de vroege 17^e eeuw richtten de Engelsen onder andere een fornuis op in Kokerihamna. De kleine baai van Kokerihamna is gelegen aan de westzijde van Green Harbour en werd beschouwd als de beste ankerplaats binnen de baai. Kokerihamna werd op de oude kaarten van Spitsbergen dan ook altijd met een anker teken aangeduid, zoals op de kaart van Gerard van Keulen uit 1707-1714.

Het is bekend dat Nederlandse en Baskische walvisvaarders ook actief zijn geweest in Green Harbour. Dit heeft tot verschillende

Fig. 1. Uitzicht over de opgraving bij Kokerineset en Kokerihamna (foto B. Bekooij).

conflicten geleid. In een overeenkomst in 1623 komt men uiteindelijk overeen dat Green Harbour voortaan als eigendom van de Engelsen beschouwd wordt.

Op 17 augustus 1630, missen enkele Engelse walvisvaarders in Green Harbour hun schip naar huis en zijn gedwongen op Spitsbergen te overwinteren. In hun verslag wordt onder andere verteld dat ze resten van walvisvlees verzamelen bij het walvisvaartstation in Green Harbour (Conway, 1995: 151). Dit wijst er op dat het station het voorafgaande seizoen in gebruik moet zijn geweest.

Uit Engelse regeringsdocumenten uit 1654 blijkt dat de London Company in dat jaar nog twee dubbele ovens in Kokerihamna bezit. In weer een latere bron, uit 1721, schrijven Duitse walvisvaarders dat ze de ruïnes van hutten in Green Harbour kunnen zien. De laatste vermelding betreft het verslag van een Noorse expeditie vanuit Hammerfest die in Green Harbour overwinteren in 1823-1824 en gebruik maakten van Noorse en Russische hutten, mogelijk de hutten bij Kokerihamna.

Vanaf het einde van de 19^e eeuw vond er

steenkolwinning plaats in Green Harbour, begon men met olie-verkenningen en kwam de toeristenindustrie op gang. De Russische steenkoolmijn van Barentsburg, oorspronkelijk door een Nederlandse onderneming opgestart, is nu nog steeds in gebruik. Deze steenkoolwinning wordt voornamelijk in stand gehouden om de Russische aanwezigheid op Spitsbergen te kunnen handhaven.

De opgraving

Direct bij de baai Kokerihamna bevindt zich een kleine kaap met de naam Kokerineset (fig. 1). Het gebied rondom Kokerineset en Kokerihamna bevindt zich aan het einde van een vallei die in het westen doorloopt naar een meer (Stemmevatnet). Het gebied is opgebouwd uit verschillende terrassen bedekt met een dikke toendra vegetatie. Stemmevatnet wordt tegenwoordig gebruikt als waterreservoir voor de Russische mijnwerkersnederzetting Barentsburg die aan de oostzijde van Green Harbour ligt. Ten noorden en zuiden van de site bevinden zich twee rivieren. Het gebied langs de kust van Kokerineset tot het

noordelijk gelegen Festningen bestaat uit een vlak en vochtig landschap met een relatief rijke vegetatie. De kust zelf wordt gekenmerkt door steile kliffen met een hoogte van circa 10 m. Het water langs de kust is over het algemeen erg ondiep, behalve bij de baai Kokerihamna waardoor de baai een geschikte ankerplaats vormt. In het gebied van Festningen zijn indrukwekkende verticale geologische formaties zichtbaar. In het westen en zuiden bevinden zich bergtoppen.

De overblijfselen van de activiteiten van de Europese walvisvaarders en Russische jagers in Kokerihamna vormen de oudste aanwijzingen voor de exploitatie van de natuurlijke hulpbronnen in Green Harbour. Een eerste verkenning van de vindplaats door een team van LASHIPA vond plaats in 2005. Het was duidelijk dat de vindplaats een unieke mogelijkheid bood om de materiële cultuur van de walvisvaarders en Russische jagers *in situ* te bestuderen. De survey toonde ook aan dat de vindplaats ernstig bedreigd werd door erosie van de zee en door activiteiten van toeristen. Om deze redenen werd besloten toestemming te vragen bij de gouverneur van Spitsbergen voor het uitvoeren van een opgraving. De specifieke onderzoeksdoelen van de opgraving zijn:

- Het verzamelen van archeologische informatie om inzicht te krijgen in de wijze waarop men de natuurlijke hulpbronnen exploiteerde in de pre-industriële periode: welke delen van de gejaagde dieren werden gebruikt en wat was op de lange duur de impact van de activiteiten van de jagers op de natuurlijke omgeving?;
- Het verzamelen van archeologische gegevens om te kunnen bestuderen hoe men leefde onder hoogarctische omstandigheden, wat voor soort onderkomens men bouwde en hoe mensen van verschillende culturen zich aanpasten aan dezelfde poolomgeving;
- De bestudering van de materiële cultuur van het Russische jachtstation om te bepa-

len of er contacten waren tussen de Pomoren en Russische walvisvaarders.

De resultaten van het veldwerk zullen worden aangevuld met gegevens afkomstig van archiefonderzoek. Het archiefonderzoek richt zich met name op de wijze waarop de productie van grondstoffen in a *resource frontier region* werd aangestuurd door handelsnetwerken en de markt in de *core regions*.

Tijdens het veldwerk in 2007 zijn alle aanwezige historische elementen en is de topografie van de directe omgeving in kaart gebracht met behulp van een Total Station. Dit resulteerde in de kaart zoals getoond in figuur 2. De vindplaats bestaat uit de volgende *features*: een 17^e eeuwse dubbele oven zoals ook aangetroffen in de Engelse walvisvaartstations in Midterhuken en Laegerneset (*feature 1*), een schipvormige structuur (*feature 2*), een Noorse turfhut (een zogenaamde *gamme*) (*feature 3*), een complex van verschil-

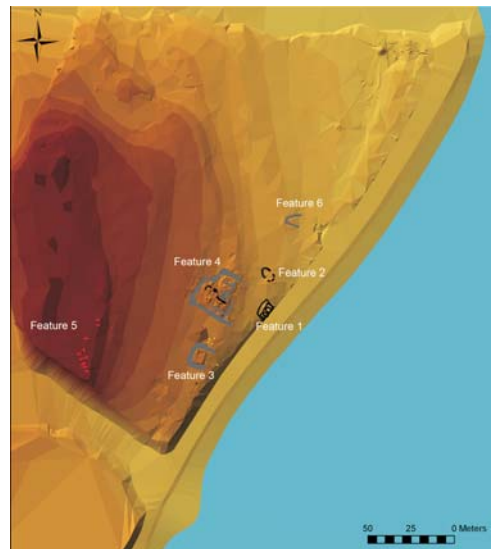

Fig. 2. Kaart met de archeologische features bij Kokerihamna. Feature 1: dubbele oven; feature 2: schipvormige structuur; feature 3: ruïnes van een Noorse turfhut; feature 4: complex van meerdere gebouwen omringd door greppels; feature 5: graven; feature 6: ondefinieerbare structuur. De kleuren geven de hoogtes aan (kaart E. Bolhuis & Y. Aalders, GIA).

lende hutten omgeven door greppels en gele- gen op een terras (*feature 4*), negen graven op het hoogste terras (*feature 5*) en een ondefi- nieerbare structuur (*feature 6*).

De opgraving in 2007 was verkennend van aard. Toestemming werd verkregen van de Gouverneur van Spitsbergen om 45-50 m² op te graven (fig. 2). Omdat we vooral inzicht wilden krijgen in de chronologische ontwik- keling van de site en de functie en bouwstijl van de gebouwen, concentreerde het onder- zoek zich voornamelijk op *feature 4*, het com- plex van hutten. Hier is in totaal 23 m² opgegraven. Verder is een proefsleuf uitgezet over de Noorse turfhut (*feature 3*) en de schip- vormige structuur (*feature 2*).

De opgravings sleuven in *feature 4* bestre- ken delen van twee direct naast elkaar gele- gen hutten en delen van het drainage-systeem rondom de hutten. Tijdens het graven konden twee cultuurlagen worden onderscheiden. De vondstassemblages van beide lagen wezen duidelijk op bewoning door Russische jagers. De vondsten bestonden voornamelijk uit aardewerk, stukken leer, hout, veel metaal zoals spijkers en verder botmateriaal. De hutten waren gebouwd in blokhuistijl (fig. 3), en waren gedeeltelijk voorzien van een houten vloer.

De oudste cultuurlaag bevond zich op een niveau onder de houten vloer, de jongere cul- tuurlaag bevond zich direct op de vloer. Beide waren opgebouwd uit een compacte laag houtsnippers die vondsten bevatte. Het betrof vrij dunne cultuurlagen wat erop kan duiden dat de hutten maar gedurende een korte peri- ode in gebruik zijn geweest.

In de proefsleuven konden we geen aan- wijzingen vinden voor bewoning door Euro- pese walvisvaarders. De overblijfselen van de oven aan het strand wijst er echter op dat de plek wel gebruikt is door Engelse walvisvaar- ders. Zij zullen zeker onderkomens gehad hebben in de vorm van tenten of hutten. Mee- stal werden deze direct achter de traanovens gebouwd. Tijdens de opgravingscampagne is

Fig. 3. De opgraving bij *feature 4* (foto B. Bekooij).

slechts een klein deel opgegraven en het is goed mogelijk dat de overblijfselen van de Europese onderkomens verder naar het noor- den of westen aangetroffen kunnen worden.

Het aardewerk bestond voornamelijk uit (vaak zwart) Pomor aardewerk. Ook werden enkele geglazuurde scherven gevonden die mogelijk uit West-Europa afkomstig zijn. Het is opvallend dat in opgravingen van Russische jachtstations op Spitsbergen vrijwel geen vondsten zijn aangetroffen die duiden op con- tacten tussen Europese walvisvaarders en de Russische jagers. De enige aanwijzingen voor contacten bestaan dusverre uit kleipijpen, gevonden in de vindplaatsen Bjrrnbeinfløyene, Palffyodden and GnDloden (Jasinski, 1993). Een andere verklaring voor de aanwezigheid van deze West-Europese vondsten is dat ze door Russische jagers in Archangel zijn ver- kregen.

In 2007 is de collectie van het Pomormu-

Fig. 4. Deel van een walrusschedel (foto W. Prummel, GIA).

seum in Barentsburg overgebracht naar het museum in Longyearbyen. Een korte rondleiding door de collectie maakte duidelijk dat er wel meer aanwijzingen bestaan voor de aanwezigheid van Europees aardewerk in Russische jachtstations. In 2008 zal de bestudering van deze collectie voortgezet worden.

Tijdens de opgraving zijn circa 630 stuks botmateriaal verzameld. Hoewel reeds bij 35 van de 70 bekende Russische jachtstations op Spitsbergen opgravingen zijn uitgevoerd is dit de eerste keer dat archeozoologisch materiaal is verzameld en bestudeerd. Al dit materiaal is naar Groningen verscheept en onderzocht op de afdeling archeozoölogie. Hoewel er enkele delen van een walrusschedel zijn gevonden (fig. 4), was het overgrote deel van het materiaal afkomstig van rendier. Verder was het lage percentage botten afkomstig van vogel en vis opvallend. In de opgravingen van de meeste jachtstations, zowel Europese als Russische, wordt altijd melding gemaakt van de grote aantallen bot afkomstig van vogel en vis.

De resultaten van de opgraving in 2007 waren veelbelovend en in de zomer van 2008 zal de opgraving worden voortgezet.

Summary: European whalers and Russian hunters at Green Harbour, Spitsbergen

In August 2007, an archaeological excavation was carried out at the pre-industrial site of Kokerhamna (Green Harbour, Spitsbergen) within the framework of the international LASHIPA project. At the site many remains from the whaling and hunting period of the 17th and 18th centuries were found, forming the oldest indications for natural resource exploitation in Green Harbour. The site offers an excellent opportunity for studying and comparing the ways in which people of two radically different cultures, European whalers and Russian hunters, exploited the natural resources of Spitsbergen during the pre-industrial period.

Noot

1. Rijksuniversiteit Groningen, Arctisch Centrum, A-weg 30, 9700 AS Groningen.

Literatuur

- Conway, M., 1995. *No Man's Land: A History of Spitsbergen*. Oslo, Damms Antikvariat.
- Elking, H., 1772. *A View of the Greenland Trade and Whale-fishery*. Yorkshire, Caedmon reprints.
- Hacquebord, L., 1984. *Smeerenburg. Het verblijf van Nederlandse walvisvaarders op de westkust van Spitsbergen in de 17e eeuw*. PhD thesis University of Amsterdam.
- Jasinski, M.E., 1993. *Pomors in Grumant. Archaeological studies of Russian hunting stations in Svalbard*, Vol. 1-2, Dr. Art Dissertation University of Tromsø.
- Prestvold, K. (ed.), 2003. *Isfjorden: a journey through the nature and cultural history of Svalbard*. Governor of Svalbard, Longyearbyen, 16 pp.